

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Research Article / Araştırma Makalesi

Ocak-Haziran 2019/11:21 (177-197)

Makalenin Geliş Tarihi: 14.03.2019

Makalenin Kabul Tarihi: 11.04.2019

ZİYA GÖKALP MASALLARINDA “KOLSUZ KIZ” MOTİFİ BAĞLAMINDA OĞUZ VE TURAN ÜLKÜSÜNDEN MUSTAFA KEMAL'E...¹

Hafize ŞAHİN²

ORCID: 0000-0002-9705-9302

ÖZ

Ziya Gökalp, Türkiye'nin kuruluşunda etkili olmuş tarihî önemi haiz bir filozof, halkbilimci, sosyolog, ideolog, akademisyen ve entelektüeldir. Ziya Gökalp yaşadığı dönemde ve sonrasında yazıları, manzumeleri ve masalları ile ilgi odağı olmuştur. Ziya Gökalp'in masallarına kronolojik bir okuma ile bakıldığında masallarında da tarihî süreç ile Türk kültürünün öğelerini geçmiş-şimdi-gelecek algısıyla bütünleştirdiği görülür. İmparatorluktan ulus-devlet düzenine geçildiği bir dönemde yaşam süren Ziya Gökalp'in sosyolojisinde ise Turan ülküsünden Türkiyecilik düşüncesine doğru bir evrilme olmuştur. 1910'lardaki toprak kayıpları Ziya Gökalp'te “atsız” beklentisi ile şekillenir. 1920'lerde ise “atsız (Mustafa Kemal)” çıkagelmiş, Türk'e kol kanat gererek yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur. Bu çalışmanın konusu Ziya Gökalp'in “kolsuz kız” motifi bağlamında kurguladığı “Türk'ün Tufanı” ve “Kolsuz Hanım” masallarıdır. “Kolsuz kız” motifi bağlamında Ziya Gökalp'in “Türk'ün Tufanı” ve “Kolsuz Hanım” masalları, doğal masallarla karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Türk edebiyatının tahrir ve tehzibinin bir örneği olan Ziya Gökalp'in masallarında Türk kültürünün izleri motif-tip üzerinden takip edilecek; Ziya Gökalp'in masalları, “kolsuz kız” motifi bağlamında toplumsal panorama ile koşut ve kronolojik okuma yöntemi ile analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: “kolsuz kız”, Ziya Gökalp, masal, motif, Türkiye, millî kahraman, “Kolsuz Hanım”, “Türk'ün Tufanı”.

¹ Bu makale Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde yapılan “Düzyazılarından Hareketle Ziya Gökalp'in Manzumelerinin Tematik Tahlili” adlı yayımlanmamış doktora tezinden mülhemdir.

² Dr., Öğretim Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, TÖMER.
eposta: hafize@hacettepe.edu.tr

**IN THE CONTEXT OF “ARMLSS MAIDEN” MOTIF IN ZIYA GÖKALP’S TALES
FROM OGHUZ AND IDEAL OF TURAN TO MUSTAFA KEMAL...**

ABSTRACT

Ziya Gökalp, who has effective in the establishment of Turkey, having a historical significance is of the philosopher, folklorist, sociologist, ideologist, academician and intellectualist. Ziya Gökalp was the focus of attention with his writings, poems and tales during and after his lifetime. When we look at the tales of Ziya Gökalp with a chronological reading, it is seen that in his tales, he integrates the elements of Turkish culture with the historical process and the perception of past-present-future. Ziya Gökalp, who has lasting a life in that transition from empire to nation-state order, has also been an evolution from ideal of Turan toward Turkism (Türkiyecilik) in his sociology thinking. The land losses in the 1910s are shaped by Ziya Gökalp’s vision with “nameless hero”. In the 1920s “nameless hero”, who is Mustafa Kemal, appeared, he has been a harbinger of a new life with taking Turk under protective care. The subject of this study is the tales of Ziya Gökalp, which are fictionalized in the context via motif of armless maiden, “Turkish Tuffoon” and “Armless Maiden”. In the context of the motif of armless maiden, the tales of Ziya Gökalp’s “Turkish Tuffoon” and “Armless Maiden” will be examined comparatively with natural tales. The traces of Turkish culture will be followed through motif-type in the tales of Ziya Gökalp, which is an example of the culture and rewrite of Turkish literature; it will be analyzed in the context of “armless maiden” motif, in which the tales Ziya Gökalp should be read in parallel and chronological reading with the social panorama.

Keywords: “armless maiden”, Ziya Gökalp, tale, motif, Türkiye, national hero, “Kolsuz Hanım”, “Türk’ün Tufanı”.

Giriş

Ziya Gökalp makaleleri, manzumeleri ve masalları ile yaşadığı dönemde ve sonrasında etkili olmuş bir filozof, halkbilimci, sosyolog, ideolog, akademisyen ve entelektüeldir. Osmanlı İmparatorluğunun topraklarını kaybettiği bir dönemde dünyaya gelen Ziya Gökalp, Türk toplumunun geçirdiği değişimleri gözlemlemiş değişen dünyaya ayak uydurabilmek için yaşanan gelişmeler doğrultusunda geniş konu yelpazesini farklı türde eserlerde işlemiştir. Günümüzde ise Ziya Gökalp’in eserleri farklı okuma yöntemleri ile yeniden incelenmektedir. Bunun sebebi edebiyat, tarih, sosyoloji, eğitim, hukuk ve din gibi farklı alanlarda geliştirdiği fikirlerin ve dönemin toplumsal koşullarını göz önüne alarak sunduğu çözüm önerilerinin Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda etkili olmasıdır. Atatürk’ün, Ziya Gökalp’i fikirlerinin babası olarak göstermesi de onun çok yönlülüğüne işaret eder. Ziya Gökalp’in kadın, çocuk, eğitim, dil, din ve aile gibi konulardaki görüşleri ile referans alınan bir isim olması, onun geçmiş-şimdi-gelecek arasında bağlantılar kurabilmesinden ileri gelir.

19. yüzyılda ve sonrasında Avrupa’da başlayan milliyetçilik/ulusçuluk akımı ile her millet kendi tarihini, folklorunu yazmaya; dünya üzerinde varlığının ne kadar eski olduğunu bulmaya çalışır. İmparatorlukların yıkıldığı bir dönemde her ulus kendi edebiyatının, sanatının ve tarihinin peşinden gider. Eskiye arayan, yeniyi inşa eden ve dönemin fikir akımlarını anlamak için okuyan Ziya Gökalp de yazılarında Türk milletinin İslamiyet’ten önceki ve sonraki dönemlerinde oluşturulan menkıbe, destan, masal gibi farklı anlatı türlerinden istifade eder.

1876’da dünyaya gelen Ziya Gökalp, Cumhuriyet’in ilanından bir yıl sonra 1924’te vefat eder. 1900’lerde Osmanlı İmparatorluğu toprak kayıpları ile karşı karşıya kalır. Ziya Gökalp de böyle bir siyasi ortamda dünyaya gözlerini açar, çalkantıların toplumsal yaşamdaki izlerini gözlemler ve yaşanan gelişmelerden etkilenir.

“Kolsuz Kız” Motifi

Ziya Gökalp, Türk edebiyatının millî bir hüviyete bürünmesini tahrir ve tehzip anlayışıyla ele alır. Türk kültürünün değerler dünyasını yeniden yazdığı eserlerde tarihî bağlamı göz ardı etmeden kullanır. Ziya Gökalp’in iki masalı “Türk’ün Tufanı” ve “Kolsuz Hanım”; “kolsuz kız” motifi bağlamında yeniden yazılan masallardır. 1913’te yayımlanan “Türk’ün Tufanı”³ masalında bağımsızlık ülküsü “Turan” kavramı ile yansıtılır. Kolsuz kanatsız olan Türk ili kolsuz kıza benzetilir, Oğuz inancı ve savaşçı kişiliği ile Türk yurdunu aydınlığa çıkarır. 1922’de yayımlanan “Kolsuz Hanım” masalında ise Ziya Gökalp’in Türkçülük düşüncesinin son aşaması Türkiyecilik algısı, millî kahraman dileği kolsuz kız motifi bağlamında, Mustafa Kemal’de somutlaşır. Doğal masalların kalıpları (formelleri) Türk kültürünün öğeleri ile harmanlanarak çağdaş masallara dönüştürülür.

Meşrutiyet’in ilanından önce başlayan Osmanlıcılık, İslamcılık, Batıcılık fikirleri Türk düşünce hayatında etkili olmuş ancak Osmanlı’nın kurtuluşunu sağlayamamıştır. Türkçülük ise Ziya Gökalp’in yayınlarıyla Türk toplumunun ulus-devlet anlayışını kurmasında etkili olmuştur. Bilge Ercilasun, Ziya Gökalp’in Türkçülük anlayışını taşıdığı noktayı, “metodik izah” diye (2013: 78) tanımlar ve sonrasında Türkçülüğün itibar kazandığına dikkat çeker. Ziya Gökalp’in eserlerinde Turan ülküsünden Türkiyeciliğe doğru bir evrilme tarihî süreçle gerçekleşir, Turan algısı Türkiyecilik anlayışı ile bütünleşir.

---

³ “Türk’ün Tufanı” 1913’te, “Kolsuz Hanım” ise 1922’de yayımlanmıştır. 1913-1922 yılları arasındaki zaman dilimi ve bu süreçte yaşananların, Ziya Gökalp’in düşüncelerine nasıl yansıdığı önemlidir. Bu makalede kronoloji göz önünde tutulmuştur; 1910’dan 1920’lere uzanan zaman dilimi üzerinden metinlerin tahlil edildiği göz önüne alınmalıdır.

Ziya Gökalp, Halide Edip Adivar’ı da etkilemiş; Halide Edip, modern kadının doğuşu imgesini *Yeni Turan* romanında Turan ülküsü ile işlemiştir. Halide Edip’in *Yeni Turan*, Ziya Gökalp’in *Yeni Hayat* kitaplarındaki “yeni”; artık sosyal-siyasi yaşamdaki düalitenin terk edilerek modern bir yaşam arzusuna olan özlemi dile getirir. Bu ise Türklerin millî birlik ve bütünlüğünü sağlaması ile mümkündür.

Veysel Şahin, Halide Edip’in, *Yeni Turan* romanındaki “yeni” sözcüğüne dikkat çeker. Sözcüğün çağrışımlara açık oluşu; düşünülmemiş, bilinmeyen, daha öncekilerden farklı gibi anlamları içerdiği üzerinde durur. Turan kavramını ise Halide Edip’in “Türklerin bir bayrak altında toplandıkları (ülkü) ülke” olarak değerlendirdiğini belirtir ve yazarın, “Yeni Turan ülküsünde siyasi-politik ve kültürel olarak Türkiye sınırları içinde yaşayan Türkler olmak üzere bütün milletleri bir sancak etrafında toplamayı arzuladığını vurgular. Böylece ideal insan, toplum ve devlet yaratmayı” (Şahin 2013: 2) amaçladığı dile getirilir.

Ziya Gökalp, 1913’te yazdığı “millî masal” notuyla yayımladığı “Türk’ün Tufanı”nda bir Oğuz erinin (atsızın) beklendiğini dile getirmiştir. 30 Ağustos 1922’de Dumlupınar Zaferi ile Yunanlar İzmir’den çekilir. 9 Eylül’de, İzmir düşman işgalinden kurtarılır. Büyük Taarruz’la başlayan süreçte Edirne’nin 11 Ekim 1922’de Mudanya Mütarekesi ile Türklere bırakılması söz konusudur. Ziya Gökalp, İzmir ve Edirne’nin istirdadını ise “Kolsuz Hanım” masalında sembolik bir anlatımla işlemiştir. Masal, Ziya Gökalp’in Türkçülük anlayışının son aşaması Türkiyacılık ile kurgulanmıştır. Kesilen kollar, İzmir ve Edirne’yi temsil eder. Vatan ise bir kadına benzetilir. Türkiye ya da Türkiya, Ay Hanım diye adlandırılır.

Türk toplumunun bağımsızlık ruhu ile var olma mücadelesi verdiği yılları dikkatli bir gözle ele alan Ziya Gökalp’in işlediği motiflerden biri de “kolsuz kız” motifidir. Ziya Gökalp’in masallarında tiplerle ilgili çalışmasında Mustafa Sever, “kolsuz hanım”ı, “kız tipi” başlığında değerlendirir. Mustafa Sever, çalışmasında “tip” kavramını; destanlarda, masalarda, efsanelerde vd. anlatılarda belirli karakter özellikleri ile bir insanı ya da insan gruplarını temsil eden kişi diye tanımlar (2007: 30). Saim Sakaoğlu, 19. yüzyılda başlayan masal derleme ve yayın çalışmalarının 20. yüzyıl başından itibaren tasnif, motif ve tip çalışmalarıyla hız kazandığını söyler. Bir masalın motiflerinin farklı ülkelerin masallarına bağlanabileceğini tespit eden Sakaoğlu, masal araştırmaları için yeni öneriler sunar. Bir masalın toplama motiflerden oluşabileceğini vurgular. Destanlardaki motiflerle masalarda karşılaşılabileceğini, Göktürk destanındaki ayakları kesilerek sağ bırakılan çocuk ile Anadolu masallarında karşılaşılan benzer motiflerin ortaklıkların hangi noktada birleşebileceğini sorgular (Sakaoğlu 2009: 13-16).

Saim Sakaoğlu’nun Göktürk destanındaki “ayakları kesilmek” eylemini motif olarak tanımlaması, Mustafa Sever’in “kolları kesilmiş kızı” tip olarak tanımlaması motif ve tip

kavramlarının geçişli kullanıldığını gösterir. Özkul Çobanoğlu ile tip ve motif kavramları üzerine 3 Aralık 2018 tarihinde bir görüşme yapılmıştır. Özkul Çobanoğlu, kavramların geçişli kullanılabileceğini belirterek kolektif şuurun yansımaya örnek olabilecek bir anısını “kolsuz kız” motifiyle bağdaştırarak aktarmıştır. 15 Eylül’de her yıl Ayvalık’ın kurtuluşunun kutlandığı bayramlarda, kurtuluş günlerinde son sahne işgalci Yunan kuvvetlerine saldıran Kuvayimilliyeciler işgal edilmiş vatani temsil eden siyah tüllere, örtülere bürünmüş genç kız kurtarırlar. Siyah tüller, örtüler kaldırılınca altından al bayrak elbiseli elinde bayrak tutan bir genç kızın ortaya çıkması ile törenler son bulur. Bu genç kız Ayvalık’ı, bir anlamda da Türkiye’yi temsil eder. Kolları kesilmek istenen kız motifi, Ziya Gökalp’in “Türk’ün Tufanı” masalında Türk yurdunu, “Kolsuz Hanım” masalında sembolik olarak Türkiye’yi temsil eder.

Ziya Gökalp, bu iki masalında “kolsuz kız” motifine yer vermiştir. Bunlardan birincisi “Türk’ün Tufanı” adlı masal, ikincisi ise “Kolsuz Hanım” masalıdır. Türkiye’nin doğuşuna tanıklık eden Ziya Gökalp, “kolsuz kız” motifi bağlamında “Türk’ün Tufanı”nda beklediği “atsız”dan bahsetmiş, karanlık günlere ışık verecek Oğuz’u düşlemiştir. “Kolsuz Hanım” masalında ise atsızın gelişi, Mustafa Kemal’in ortaya çıkışı ile somutlaştırılır. Mustafa Kemal, Türk kültüründeki “atsız” kavramı ile bağdaştırılır. Türkleri bir araya getiren, bir arada tutan, yurdu düşman elinden kurtaran imgesiyle yansıtılır. Yeniden doğuşun lideri, kurtarıcısı olarak Mustafa Kemal, Ziya Gökalp’in eserlerinde işlenir. Millî mücadele ruhuyla Ziya Gökalp, “kolsuz kız” motifi bağlamında masal formunu yeniden yapılandırır. “Türk’ün Tufanı” “millî masal”⁴, “Kolsuz Hanım” “halk masalı”⁵ notuyla yayımlanır; ancak masallara bakıldığında kurtuluş mücadelesinin kolsuz kız motifiyle somutlaştırıldığı yapma masallar olduğu anlaşılır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* romanında da “kolsuz” kalmak motifi Ahmet Celâl karakteri ile işlenir. Ahmet Celâl, sağ kolunu I. Dünya Savaşı’nda kaybetmiş ve emir eri Mehmet Ali’nin davetini kabul ederek onun köyüne gelmiştir. Ahmet Celâl, Mehmet Ali’nin köyüne geldiğinde kolsuzluğunun fark edilmesini arzular. Köylüler (halk) için kaybettiği sağ kolunun yokluğunu delikanlılara, genç kızlara hissettirmek ister; ancak köye gelişinden on gün gibi kısa bir süre sonra sağ kolunun yokluğu köylülerin ne dikkatini çeker ne de köylülerde bir merhamet uyandırır. Ahmet Celâl, “Acaba niçin? Bunu sonradan anladım. Zira, burada, sakatlık hemen herkese mahsus bir hâl gibidir” (2002: 19) diyerek köydeki sakatlıkları tek tek anlatır. I. Dünya Savaşı ve Sakarya Meydan Muhaberesi arasındaki sürecin ele alındığı romanda, kolsuz bırakılmak motifi ile vatanın güç durumda bırakılması

⁴ *Çocuk Dünyası* (1. yıl, numara: 12, 30 Mayıs 1329/12 Haziran 1913).

⁵ *Küçük Mecmua*, 1. yıl, 5. sayı, 3 Temmuz 1338/3 Temmuz 1922, s.11-19. Bu ilk baskıda daha sonraki yayınlarda yer alacak 12 beyit eksiktir (Ziya Gökalp 1989: 350-351).

Ahmet Celâl’de somutlaşır. Bu durumun sadece bir karakterde değil de bütün köye mal edilmesi ise aslında yurdun güçsüz bırakıldığını göstermek ile ilişkilidir. Ziya Gökalp’in, “kolsuz kız” motifi ile Yakup Kadri’nin “kolsuz asker” motifi birbirini bu anlamda bütünler niteliktedir. Ziya Gökalp, kadın-vatan benzetmesinden, Yakup Kadri ise asker-vatan kavramlarından hareket etmiştir. Her iki yazarda da kurtuluş ümidi Mustafa Kemal’in Millî Mücadele’deki başarıları ile yeşerir, can bulur.

Bu çalışmada masallar incelenirken öncelikle birinci bölümde Ziya Gökalp’e kaynaklık eden orijinal metinler hakkında bilgi verilecektir. İkinci bölümde Ziya Gökalp’in “Kolsuz Hanım” ve “Türk’ün Tufanı” adlı masalları, Türk kültürüyle ilgili öğeler bağlamında ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise orijinal metinler ile Ziya Gökalp’in metinleri karşılaştırılacaktır. Sonuç bölümünde ise “kolsuz kız” motifi hakkında elde edilen bilgiler analiz edilecektir.

Rıza Filizok, “Kolsuz Hanım” masalına kaynaklık eden masalları tespit eder. Bunlar “Helvacı Güzeli”, “Merd-i Salih”, “Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın”, “Üç Kızlar Masalı” adlı metinlerdir (1991: 167). Rıza Filizok, bu masallardan ilk üçünün metnine ulaşır. “Üç Kızlar Masalı”nın, “özel arşiv”de olduğu belirtilmiştir, metne ulaşamamıştır. *Billur Köşk* masallarındaki “Helvacı Güzeli” (1990: 26-42, Tip 245) ve *Tûtîname*’deki “Merd-i Salih” (? : 48-58) ve Umay Türkes Günay’ın *Elazığ Masalları* (2011: 81-82) kitabında yer alan “Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın” masallarının metinlerine ulaşılır.

“Helvacı Güzeli” Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav’ın *Typen Türkischer Volksmärchen* adlı kitabında “Type 245. Die schöne Helva- Verkäuferin” başlığı altında varyantlarıyla verilir (1953: 297-298, Filizok 1991: 167).

Ziya Gökalp’in masallarında “kolsuz kız” motifinin kullanıldığı tespit edilince, bu motifin anılan katalogda yer alıp almadığı kontrol edilmiştir. Bu motifin TTV’de⁶ “Type 246 Das Mädchen ohne Arme” (1953: 299-300), “kolları olmayan kız” (kolsuz kız) şeklinde yer verilmiştir. Türk masallarında bir motif/tip olarak “kolsuz kız” a rastlanmaktadır. *Tûtîname* kaynak gösterilerek Gönen ve İstanbul’da derlenen iki belge anılır ancak bu masalların metinlerine ulaşamamıştır. “kolsuz kız/mutilated arms/armless maiden” motifi Grimm Kardeşler’in masallarında da geçmektedir. “kolsuz kız” tipi, “The Armless Maiden, The Girl Without Hands, The Handless Maiden, The Girl with Silver Hands” gibi adlarla anıldığı görülür. İngilizce “The Girl without Hands” tipi, Almanca “Das Mädchen ohne Hände” (Type 706)⁷ olarak verilmektedir.

⁶ *Typen Türkischer Volksmärchen* kitabının kısaltması.

⁷ İngilizce-Almanca tip başlıkları: <https://www.pitt.edu/~dash/grimmtales.html> (Erişim tarihi: 28 Kasım 2018)

Motif Index of Literature'da ise "kolsuz kız" motifi taranmıştır. "mutilated maiden" ifadesi indekste "B500-B599 Services of helpful animals" başlığında "B511.1.3.B511.13.3" numarasıyla yer almaktadır. Aynı numarada bir İtalyan masalında kolları olmayan kızın yılan tarafından büyülü otlarla iyileştirilmesi notuna yer verilmiştir (1953-1958: 384). "armless" motifi ise "F516.1.F516.1", "F516.1.1.F516.1.1", "A128.3.A128.3", "E422.1.2.E422.1.2" numaralı motiflerde insan ve diğer figürlerle birlikte geçmektedir. "False bride's mutilated feet" ise (K19111.3.3. K1911.3.3) numarasıyla "K1910 Marital Impostors" motifi altında yer almaktadır. *The Folktale* kitabında ise "Maiden without Hands" başlığı "Type 706" olarak verilir (1946: 291). Kısacası "kolsuz" motifi diğer ulusların masallarında da yer almaktadır.

Masalarda kötüler; kahramanın ayaklarını, kollarını keserek onu zor duruma düşürerek, iyileri güçsüz bırakır. İyiler ise bu güç durumunda yalnız kalır. Masalda diğer yardımcı kişiler (ihtiyar, şehzade, cellat, dertsiz gibi...) güç duruma itilen kahramana yardım eder. Doğal masalların yapısında kahraman güç için üstesinden gelmekle yükümlüdür. Kollar, ayaklar dışında kahramanın el-ayak başparmakları ya da elleri de kesilebilir. Bir uzvun kesilmesi, yokluk hissi ve çaresiz bırakmakla ilgilidir. Kahraman, entrika, hile, aldatma yoluyla karşılaştığı bu güç durumdan masal boyunca kurtulmak için çalışır. Dua ederek, iyilerden yardım görerek kötülüğün karşısında durur. Masallar, fantezi ögesi etrafında şekillense de nasıl çocukların belleğine iyiliği aşıyorsa; yapma masallar da o toplumun bireylerine toplumsal mesajlar verir. Ziya Gökalp, yapma destanlarda olduğu gibi yakın geçmişteki bir olayı masal formuyla yeniden yazarak toplumsal belleği güçlü kılmak, Türk milletinin güç durumlarından kurtulabileceğini göstermek istemiştir.

Doğal Masallarla Ziya Gökalp'in Masallarının Karşılaştırılması

Vladimir Propp, masal incelemelerinde "işlev (fonksiyon)" kavramından bahsetmiş ve masalarda değişmez işlevler tespit ederek 20. yüzyılın başlarında masal incelemesinde Propp metodu ile sosyal bilimlerde etkili olmuştur. "Değişmez, sabit unsurlar olarak tanımladığı fonksiyonlara göre masalın tarif ve tahlil etmenin daha doğru olduğunu savunmuştur" (Türkeş Günay 2011: 20). Masalda konuların değil de masaldaki işlevlerin önemini ortaya koyan Propp, "(...) kişilerin işlevleri masalın temel bölümlerini göstermektedir (...)", (2001: 39) diye düşünür ve işlevleri tespit ederek masalları inceler.

Ziya Gökalp, doğal masallardaki formelleri, işlevleri (hareket, fonksiyon), dil kullanımlarını Türk kültürünün öğeleri ile tarihî perspektifi göz önüne alarak millî mücadeleyi masal formunda ifade eder. Ziya Gökalp'in masallarında da işlevler, doğal masallardaki gibi önemlidir; ancak Ziya Gökalp, masal kahramanlarına ve masaldaki işlevlere Türkçülük

bağlamında yeni anlamlar yükler. Ziya Gökalp’in masalında üvey anne, artık sadece bir üvey anne değildir; Türk’ün mücadele hâlinde olduğu İngiliz, Yunan ya da Batı’dır. Ziya Gökalp, masallardaki sembolleri yeniden yorumlar. Farklı masallardan değişik işlev ve motifleri bir arada kullanır. Kaynak masalların ve Ziya Gökalp’in masallarının karşılaştırıldığı aşağıdaki Şekil 3’te benzerlikler ve ortaklıklar gösterilmiştir.

Billur Köşk’teki “Helvacı Güzeli” masalı (1990: 26-42), “Bir varmış bir yokmuş, Tanrı kulu çokmuş” kalıp sözlerle başlar. Masal, bu türün fantastik kurgusuna uygun bir yöntemle oluşturulmuştur. Bir babanın bir kızı bir oğlu vardır. Babanın oğlu ile Hicaz’a gitmesi, kızını mahalle camisinin müezzine emaneti, bohçacı kadının kızı aldatması masalın birinci metin halkasını (hazırlık/başlangıç) oluşturur. Masalın ikinci metin halkasında ise, müezzinin iftira içeren mektubu, kız kardeşinin başını kesmek üzere oğlunun eve dönmesi yer alır. Üçüncü metin halkasında ise dağda kızın şehzade ile karşılaşması, evlenmesi ve yeniden eski mahallesine dönmek arzusu, vezirin tasallutu anlatılır. Dördüncü metin halkasında; kız, oğlan kıyafetleri giyerek bir ihtiyarın yanında helvacı çırağı olarak çalışmaya başlar. Bu metin halkasına eklenen yardımcı olay ise kızın evlendiği şehzadenin kızı aramak için veziriyle yola çıkmasıdır. Beşinci metin halkasında yani sonuç bölümünde ise bütün kahramanlar aynı yerde toplanır; olaylar çözümlenir. Helvacı güzeli; müezzinin, vezirin yaptıklarını bir bir anlatır, cemaate bu olup bitenlerin başına gelen kızın kendisi olduğunu açıklar. Şehzade ile babası, kardeşi hasretle kıza sarılırlar. Kaçmaya teşebbüs eden müezzin ve veziri de tutup ağaçta sallandırılırlar. Bohçacı kadını şehirden sürerler. Şehzade ile kız yeniden evlenip saraylarına döner. Kötüler ifşa edilir, iyiler sabrın sebatın mükâfatı olarak sevdiklerine kavuşur. Suçlular teşhir edilir. Mutlu sonla masal sonuçlanır. Helvacı güzeli (kız), şehzadeye kavuşur. Masal onlar ermiş muradına, darısı başımıza kalıp sözlerle bitirilir.

Tûtînâme kitabında, *Binbir Gece Masalları*’ndaki gibi sarmal bir anlatı yapısı kullanılmıştır. Sarmal (helezonik) anlatı yapısında iç içe hikâyeler vardır. “Merd-i Salih” (? : 48-58) masalı da kitaptaki sarmal (helezonik) anlatı yapısındaki masallardan biridir. Masal, tek çözümlü bir diziden oluşur ve altı metin halkasıyla şekillenir. “Ahbar-ı sahihe ve âsâr-ı fasiha ile mervidir ki Türkistan memleketlerinde dürüst ve namuslu bir adam vardır” şeklindeki kalıp ifadelerle masala başlanır. Merd-i Salih’in zevcesinin adı ise Merhume’dır. Masaldaki ilk işlev, kahramanın evden uzaklaşmasıdır. Merd-i Salih, Hicaz’a Kâbe’yi tavaf etmeye gider ve zevcesi Merhmue’yi kardeşi Fessac’a emanet eder. İkinci metin halkası ise Merhume’nin sınanmasıdır. Fessac, Merhmume’den vuslat ister; ama Merhume Fessac’ın (kaynının), vuslat isteğini reddeder. Fessac, Merhume’yi recmettirir. Üçüncü metin halkasında ise bir yardımcı ortaya çıkar. Çöl bedevisi taş yığını içindeki feryadı duyar. Taşlar arasındaki Merhume, çöl bedevinin yardımıyla kurtulur. Merhume’ye âşık olur. Merhume’yi

nikâhlamak ister. Hac'da helali olduğunu söyleyerek Merhume, onun teklifini kabul etmez. Çöl bedevisi, Merhume'yi kardeş kabul eder. Evine götürür. Çöl bedevinin oğlu, Merhume'nin kendisine ram olmasını ister. Merhume kabul etmez. Çöl bedevinin oğlunun Merhume'ye iftira atmasıyla Merhume yeniden yola çıkar. Merhume, yolda ilerlerken asılacak bir gence yardım eder, ancak yine iftiraya uğrar. Dördüncü metin halkası ise; Merhume'nin bezirgâna satılması, dua etmesi, tayfasız gemi ile deniz kıyına çıkarak gizli bir tapınakta ibadete çekilmesinden oluşur. Beşinci metin halkası yani son kısımda ise, Merd-i Salih'in Hicaz'dan evine dönmesi, kardeşi Fessac'ın gözlerine şör inmesi, yolda Merhume'ye iftira atanlarla buluşarak tapınağa gelmeleri söz konusudur. Masaldaki bütün kişiler, ortak mekân tapınakta toplanır. Bu son işlevde, şehrin emirinin de onayı ile divanda her şey ifşa edilir. Mutlu sonla masal bitirilir. Tapınak, inanç sembolü olarak burada önemli bir mekândır. Kötüler cezalarını çekerken iyiler daima kazanır, düşüncesiyle; iyiliğin, iffetli olmanın önemi vurgulanır.

Umay Türkeş Günay'ın *Elazığ Masalları* kitabında "Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın" (2011: 81-82) masalına yer verilmiştir. "Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın" masalında kalıp ifadeler kullanılmıştır: "Vardı, yoktu bir adam vardı", "(...) muratlarına geçiyorlar" vs. Masalın başında bir adam, temiz bir kadınla evlenir. Masaldaki birinci metin halkası, adamın Hac vazifesi için evden ayrılması, hacca giderken de karısına yanına bir kız alıp onunla oturmasını evden çıkmamasını tembih etmesinden oluşur. Birinci metin halkasında, kadın bir yasakla karşılaşır. İkinci metin halkasında ise, kar yağmur yağarken kapıya bir atlı gelir. Kadınla kız, atlıyı misafir odasına alır; atlı, sabah olunca gider. Yatağını ve atlının bıraktığı taşları almazlar. Üçüncü metin halkasını ise adamın hacdan dönmesi ve kapların içindeki taşları sorgulaması şekillendirir. Kadın olanları anlatır; ama adam, kadını namahrem görmediğine inanmaz ve kadının kollarını keser. Kadın kimseye böyle görünmek istemez, ormana bırakılmayı adamdan ister. Dördüncü metin halkasında; adam, kadını ormana bırakır. Kadın, ormanda Allah'a dua eder, Allah bu kadına biri gümüş diğeri altın kollarını geri verir. Beşinci metin halkası, sonuç kısmında ise kolları kesilen kadın, ormanda ihtiyar bir kadınla karşılaşarak ihtiyar kadının evine gider. Padişahın oğlu kocakarının penceresinden kadını görür, kadını istemeye giderler, düğün olur, muratlarına ererler.

Ziya Gökalp, "Helvacı Güzeli", "Merd-i Salih" ve "Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kadın" masallarındaki öğeleri Türk kültürü ile birleştirir. "Türk'ün Tufanı" ve "Kolsuz Hanım" masallarını yeniden yazarken dönemin toplumsal gelişmelerini "kolsuz kız" motifi bağlamında değerlendirir.

Ziya Gökalp, "Türk'ün Tufanı" adlı kurmaca metni 1913'te *Çocuk Dünyası* adlı dergide "millî masal" başlığı ile yayımlanır (Ziya Gökalp 1913: 1-2; Ziya Gökalp 1989: 361). Daha sonra ise

Ziya Gökalp, kitaplarında bu masala yer vermemiştir. Ziya Gökalp’in külliyatını tenkitli olarak yayına hazırlayan Fevziye Abdullah Tansel, bu metne külliyatın ilk kez 1952’de yayımlanan birinci cildinde “Dağınık Şiirler” başlığı altında yer verir.

“Alageyik”, “Yeşil Boncuk” ve “Türk’ün Tufanı” adlı metinler, 1913’te yayımlanır. Bu üç metinde de 1913’te yaşanan Türk’ün var olma mücadelesi diriltilmeye çalışılır. “Ay” ile “Yıldız”ın yükselmesi arzusu, Türklerin ilerleyeceğine dair inanç dile getirilir. Ziya Gökalp’in makalelerine, şiirlerine bakıldığında bu varoluş çabasının yansımaları takip edilebilir. Ziya Gökalp, 1913’te⁸ sadece “Alageyik”, “Yeşil Boncuk” ve “Türk’ün Tufanı” adlı metinleri değil; başka masal ya da şiirler de yayımlamıştır. Bu yılda yayımlanan diğer metinler ise şunlardır: “Kızılelma”, “Kurt ile Ayı”, “Polvan Veli”, “Ergenekon”, “Esnaf Destanı”, “Şehid Haremi”, “Asker Duası”, “Hayat Yolunda”, “Akkurum”, “Küçük Şehzade”, “Yeni Attila”, “İlâhi-Çocuklar İçin”, “Küçük Tomris” ve “Ülker ile Aydın”. Bu metinlerde de millî uyanış işlenir. Masal, destan, manzume, şiir gibi sözcükleri içine alması bakımından metin sözcüğü bilinçli olarak tercih edilmiştir. Bu metinlere bakıldığında 1910’lardaki konjonktürün Ziya Gökalp’in kalemine yansıdığı görülür. Bütün arzusu Türk’ün eski gücüne kavuşması, yeryüzünden silinmemesi ve Garp’ın karşısında önce askerî, sonra kültürel zaferler kazanabilmesidir. Ziya Gökalp’in metinlerinde kullanılan kavramlar çok katmanlıdır. Ergenekon, Alageyik, Attila, şehid, meşhed gibi sözcükler Ziya Gökalp sosyolojisinin usaresi niteliğindedir. Diriliş arzusu bu metinlerde dile getirilir.

Ziya Gökalp, “Alageyik” masalını 1912 yılında yayımlar. Türkçülük ülküsü ile masal sevgisinin iç içe geçtiği bu masalda ve bu dönemde nazma çektiği sonraki masalarda da Ziya Gökalp, Türkçülük ülküsünü masal motifleriyle sarmalamıştır: “Meselâ *Alageyik*’teki at ve itin önündeki yiyeceklerin ters olması, kapalı ve açık kapıların bu hâllerinden şikâyetçi olmaları birer masal motifi olarak eklenmiştir. Aynı durumu, bu dönemin diğer masalları olan *Polvan Veli*, *Ülker ile Aydın* gibi, 1914’te *Kızılelma*’ya alınacak olan masalarda da görürüz” (Sakaoğlu 2012: 37).

Ziya Gökalp, I. Dünya Savaşı’nın eşiğinde 1913’te yazdığı “Türk’ün Tufanı” adlı manzumede yeniden dirilişi arzular ve Türk tarihinden yola çıkarak daha önceki destan, efsane ve menkıbelerde olduğu gibi “atsız” beklentisini dile getirir. “Türk’ün Tufanı” ve “Alageyik” adlı metinler manzume şeklinde yazılan masallardır. “Alageyik” masalı, Alankoa menkıbesindeki “geyik” motifiyle; “Türk’ün Tufanı” ve “Kolsuz Hanım” masalları ise “kolsuz kız” motifi ile çağdaş masallara dönüşür. Türk kültüründeki bir motifin merkeze alındığı bu

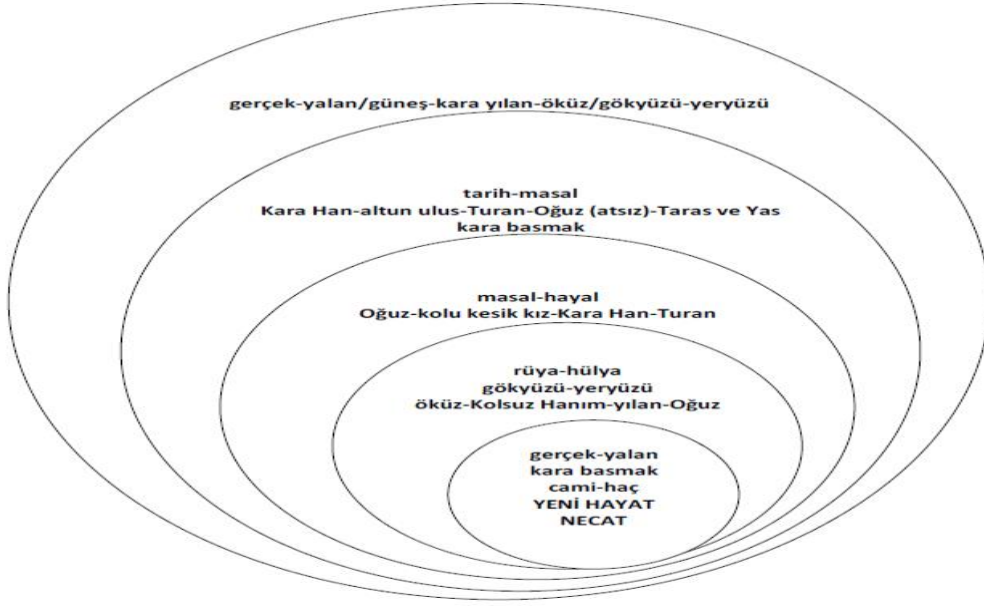
---

⁸ Fevziye Abdullah Tansel’in hazırladığı “kronoloji cedveli” Ziya Gökalp’in şiirlerinin ve halk masallarının ilk basım yılına göre hazırlanmıştır (Ziya Gökalp 1989: XLI), 1913’teki metinlerin listesi verilirken Tansel’in hazırladığı bu kronolojiden yararlanılmıştır.

yeniden yazılan masalarda, Türk kültüründeki öğelerin toplumsal gelişmelerle yeniden inşa edilmesi söz konusudur.

“Türk’ün Tufanı” adlı masal 12 Haziran 1913’te *Çocuk Dünyası* adlı dergide ilk kez yayımlanmıştır (Ziya Gökalp 1913; Ziya Gökalp 1989: 251-255, 361). Masalın anılan dergideki bu ilk metnine bakıldığında üç yıldız ile masalın bölümlerinin belirtildiği görülür. Fevziye Abdullah Tansel’in hazırladığı külliyatta bu üç yıldız işaretine yer verilmemiştir. Bu ilk baskıyı göz önüne alarak masalı altı bölümde ele almak mümkündür. Birinci bölümde gerçek-yalan zıtlığı karayılanın güneşi yutması anlatılır. Öküz boynuzunu sarsınca güneş yeniden açığa çıkar. İkinci bölümde tarih-masal kurgusu içinde Turan şehirleri Taras ve Yas’ın yok oluşu konu edinilir. Oğuz, yani “atsız”ın gelişiyile Türkler kurtulur. Üçüncü bölümde masal-hayal kavramları yeniden kurtuluş ümidiyle dile getirilir. Atsız, çeşme başındaki kolları kesik kıza dua eder, kızın kolları yerine gelir. Dördüncü bölümde Kara Han, kızın kafasını koparmak ister. Beşinci bölümde Oğuz, Kara Han’la cenk edip Türk’ün kendisini “Dedem” diye anmasını diler. Altı oğlu olacağını, Turan’ın bu oğullarla dolacağını; Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han, Deniz Han’ın sağı solu sararak düşmanları bölüp dağıtacağını dile getirir. Altıncı bölümde öküz ile ilgili inanış, Kolsuz Hanım burcu, onu tutanın ay oluşu anlatılır. Yedinci, son bölümde ise necat (kurtuluş) gerçek-yalan zıtlığından hareketle Türklerin kızıl kıyametten kurtulabileceği yinelenir. Eğer Tanrı’dan bugün kol ve kan isteyerek Türkler bir Oğuz çıkarmazsa yeryüzünden yok olacaklardır, uyarısı yapılır.

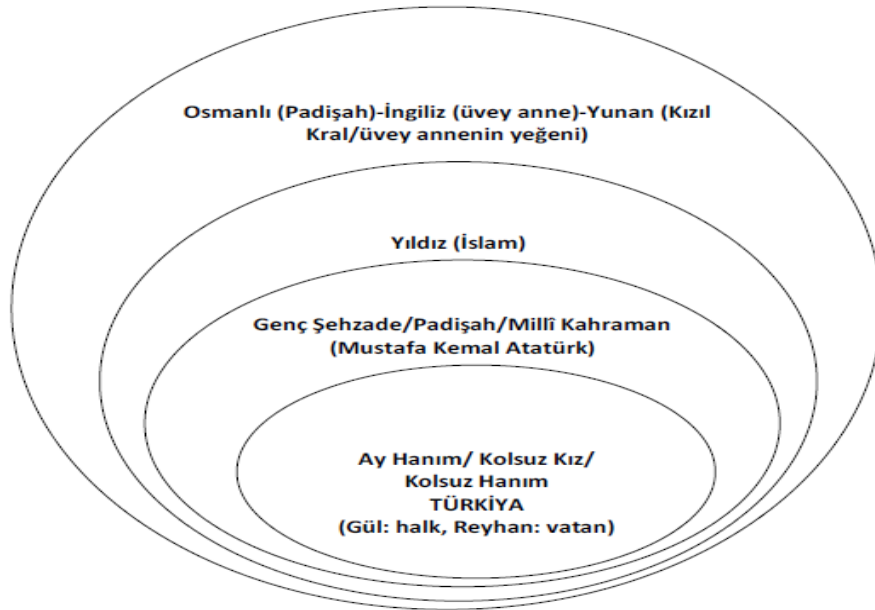
Şekil 1: “Türk’ün Tufanı” masalındaki kavramların anlatıdaki ilerleyişi.
Masalın merkezinde YENİ HAYAT/NECAT vardır.

“Türk’ün Tufanı” masalının merkezinde “yeni hayat” arzusu vardır. “Yeni Hayat”, kurtuluş ümidi, necat dileğidir. Dıştan içe doğru yukarıdaki şekilde ilerleyen anlatıda Ziya Gökalp, kurtuluş fikrini sosyoloji anlayışındaki unsurlarla dile getirilir. Atsız (Oğuz) ülküdeğer olarak metinde geçer ve Oğuz’un yani Türklerin karşısında ise 1910’larda Avrupalı devletler vardır. Oğuz Han Menkıbesinde ise Oğuz Kara Han’la savaşır. Menkıbedeki Oğuz’un başarılı olduğu gibi 1910’lardaki Balkan savaşlarındaki toprak kayıplarını durduracak bir atsızın gelişi hayal edilir. Atsız; asker ve lider özellikleri ile Türk’ü düzlüğe çıkaracak kişidir. Oğuz, Turan, cami-haç, altun ulus, altun taht simgeleri “kolsuz kız” motifi etrafında şekillenir. Ziya Gökalp eserlerinde, “altun ulus, altun yurt, altun köşk” kavramlarını Türk ulusunun başarısı, ışıltısı, güçlü oluşu, bağımsızlığı gibi ülküdeğerlerle bütünleştirir. “Turan” ise, “Türk’ün Tufanı” masalında bağımsızlık ülküsünü ifade eder. Cami, İslam’ı ve Türklüğü, haç ise Hristiyanlığı ve Avrupa’yı simgeler. Masalda kara yılan, gökyüzüne çıkıp nasıl güneşi yutarak yeryüzünü karanlığa bürümüşse, bir zamanlar Kara Han da altun ulusu yok etmiştir. Taras ve Yas şehirlerini yıkarak Türklüğe yas yaşatmıştır. Tanrı, Türk’ü nasıl kolsuz kanatsız bırakmadı ise, çeşme başındaki “kolsuz kız” a da yeniden kollar vererek Oğuz’un yaşamasını, yurt tutmasını ve çoğalmasını sağlayacaktır. “kolsuz kız”; eş, yurt, aile çağrışımları ile birlikte kullanılır. Kadın-vatan imgesi, Oğuz-Kolsuz Hanım algısı Âdem ve Havva ile somutlaştırılır. Âdem ve Havva isimleri, yeniden varoluş bağlamıyla metinde anılır. Turan yurdu, ise bağımsızlık ülküsü ile bağdaştırılır.

“Kolsuz Hanım” masalı ise 3 Temmuz 1922’de *Küçük Mecmua*’da yayımlanır. Bu masala daha sonra *Altun Işık* masal kitabında yer verilmiştir (Ziya Gökalp 1989: 168-182, 350). “Türk’ün Tufanı” ile karşılaştırıldığında daha uzun ve sarmal bir yapı ile masal kurgulanmıştır. Fevziye Abdullah Tansel’in hazırladığı külliyatta masal, beyitler hâlinde yazılmıştır, *Küçük Mecmua*’daki ilk baskısında herhangi bir bölümlenme söz konusu değildir. Padişah ve melek gibi karısının iki çocuğu olur. Ay ve Yıldız. Ay sultan, Yıldız şehzadedir. Çocuklar küçük yaşta iken anneleri ölür. Padişah Firenk kızı ile evlenir. Padişah Hicaz’a gidince çocuklar yalnız kalır. Üvey anne, Yıldız’a mahzende aşkını söyler; Yıldız reddeder. Yıldız, avdan dönmüyor zannedilir. Ay Hanım, kardeşini Ak Ağa’nın yardımıyla kurtarır. Kaçmak üzere iken üvey anne, kızın kollarını keser; Kızıl Kral’a gönderir. Kızı sandığa koyarak denize atar. Yıldız çıldırır. Sandığı bir şehzade bulur. Ay Hanım’ın kollarını arar. Ay Hanım, genç şehzade ile evlenir. Gül ve Reyhan adlı çocukları olur. Kızıl Kral kolları geri vermez, genç şehzade de savaş ilan eder. Savaş sırasında mektup hile aracı olarak kullanılır. Şehzadenin gönderdiği mektuplar; handaki kızın, tatarı (postacıyı) sarhoş etmesi ile değiştirilir. Ay Hanım’ın kollarının cürmü nedeniyle kesildiğine inandığı, cellada verilmesi isteği yazılır. Cellat; Ay Hanım’a ve çocuklara kıyamaz, güvercin kanına buladığı gömleği divana gönderir. Ormanda kalan Ay Hanım ve çocukları Huda’ya dua ederler. Çörek, pınar, sonra bir köşk ortaya çıkar. İtik bulan bu köşk, Altun Köşk’tür. Hastalara şifa, kayıplara deva bir köşktür. Ormanda Ay Hanım’ı kaybeden şehzade derviş gibi gezerken üvey anne, padişah sonunda itik bulan bu köşke gelirler. Kolsuz (Ay) Hanım, burada bir hâkimedir. Her şey anlaşılır. Üvey anneyi kovarlar. Şerh kısmında ise Ziya Gökalp, masalı şerh eder. Ârif ise şairin kendisidir.

Şekil 2: “Kolsuz Hanım” masalındaki sembollerin sarmal anlatıdaki ilerleyişi.
Masalın merkezinde TÜRKİYE (TÜRKİYA) vardır.

“Kolsuz Hanım” masalının merkezinde yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiyecilik vardır. Masalda, Ay Hanım (Kolsuz Hanım), Türkiye’yi temsil eder. “Halk-Gül”, “Reyhan-Vatan” benzetmeleri kullanılır. “Kolsuz Hanım” vatani, genç şehzade ise Mustafa Kemal’i sembolize eder. Kolsuz Hanım’ın desteği erkek kardeşi Yıldız, İslam dini için kullanılır. Ay (Kolsuz) Hanım’ın kollarını kesen Kızıl Kral, Yunan milleti anlamına gelir. Yıldız’a âşık olan, padişahın karısı olan üvey anne ise İngiliz milletidir. İngilizler, Osmanlıyı etkisi altına alarak İslam’ı (Yıldız’ı) yok etmek istese de Yıldız üvey annenin aşkına cevap vermeyerek babasına ihanet etmez. “Türk’ün Tufanı” masalında “altun ulus”tan, “Kolsuz Hanım” masalında ise “altun köşk”ten bahsedilir. “altun” kelimesi masallarda; “ışık, pırıltı, bağımsızlık” gibi anlamlara gelir. Ziya Gökalp, “altun ışık” kavramını kullanmasa da “altun ulus, altun köşk” adlandırmaları ile “altun ışık”a atıfta bulunur. “Kolsuz Hanım” masalında, olağanüstü masallardaki işlevler yer alır. Çocukların öksüz kalışı, padişahın evden uzaklaşması (Hicaz’a gitmesi), üvey annenin padişahın oğluna âşık olması, Yıldız ve Ay Hanım’ın üvey annenin ihanetini reddetmesi, Ay Hanım’ın zor duruma düşmesi, kolları kesilmesi, mektubun hile aracı olarak kullanılması, büyülü bir nesneye sahip olmak gibi işlevler olağanüstü masallarda da görülebilecek işlevlerdir. Ziya Gökalp, olağanüstü masallardan farklı olarak yazdığı masalda kullandığı işlevlere yeni anlamlar yüklemiş ve masalın sonuç kısmına şerh kısmını ilave etmiştir. Masaldaki işlevleri ve dil özelliklerini değiştirerek bir halk masalı yazmıştır. İzmir ve Edirne’nin istirdadı nedeniyle “Kolsuz Hanım”ı yazan Ziya Gökalp, “Kolsuz Hanım”ın kollarını yerine getiren Mustafa Kemal’i ise “millî kahraman” diye tanımlar. Şerh kısmı, olağanüstü masallarda olmayan sonuç yerine yazılmış bir kısımdır. 1920’lerde adı konmuş, lideri belli olan bağımsızlık mücadelesi Ziya Gökalp’in Türkçülük anlayışının son aşaması Türkiyecilik ile bütünleştirilmiştir. Türkiyeciliğin lideri ise Mustafa Kemal’dir.

“Türk’ün Tufanı” ve “Kolsuz Hanım” masalları Ziya Gökalp’in tehzip anlayışı ile yeniden üretilir. Yeniden yazarken doğal masalların kurgusunda yer alan öğeler, anlatı dizgisi gibi biçim özellikleri kullanılmıştır. İyi-kötü mücadelesi, mektup, entrika, vuslat, dua, ormana terk etme, kanlı gömlek, gizli tapınak gibi unsurlar bu bağlamda anılabilir. Ziya Gökalp, bu öğeleri kendi masallarında yeniden yorumlar; Türkçülük anlayışı merkezinde 1910-1922 yılları arasındaki toprak kayıpları ile birlikte bağımsızlık mücadelesi ile ele alır.

Ziya Gökalp’in “Türk’ün Tufanı” masalı, “atsız/Oğuz” beklentisi merkezinde şekillenir. Oğuz, Tanrı’dan beklenen kol ve kanadı getirecek önemli bir kurtarıcıdır. Balkan topraklarının kaybı, kurtarıcının ortaya çıkmamış olması, kızıl kıyametin yaşandığını gösterir. Anlatı şekli, tekerleme söyleyişinin tekrarları başka kavramlarla kurulur. Kara Han, Turan, altun ulus, yeryüzü-gökyüzü kavramları Türk kültürü ile masal şekillenir. Kara Han, Oğuz Han Menkıbesinden alınarak tarihî bağlam aktüaliteye taşınmıştır. Ziya Gökalp, menkıbenin dört

şeklini *Türk Medeniyeti Tarihi* kitabında ele alır (Ziya Gökalp 2007: 372-377). *Türk Töresi* kitabında da menkıbeye dair bilgiler mevcuttur. Ziya Gökalp; Muharrem Ergin'in *Oğuz Kağan Destanı*, *Câmi'ü't-Tevârih*, Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatı Tarihi*, *Dede Korkut Kitabı* adlı dört kaynağı vererek menkıbenin dört örneğini de metin olarak *Türk Medeniyeti Tarihi* ve *Türk Töresi* kitaplarında yer verir. Kara Han, Oğuz Han'ın babasıdır; ancak doğar doğmaz Oğuz Han, annesini hak dinine davet eder. Kabul etmezse süt emmeyeceğini söyler, annesi de Oğuz'un isteğini kabul eder. Kara Han, Oğuz'u kardeşlerinin kızları ile evlendirmek ister. Kızlar Oğuz'un hak dinine girmeleri teklifini kabul etmedikleri için Oğuz onlarla evlenmez. Oğuz'un hak dini teklifini Or Han'ın kızı kabul edince evlenirler. Kara Han ziyafet verdiği sırada olanı biteni öğrenince Oğuz'u avda yakalayıp öldürmek ister. Cenk sırasında Kara Han ölür. "Türk'ün Tufanı" masalında, 1910'larda ise Kara Han sembolik olarak Avrupalı devletlerdir. Türk ilini işgal eden, Balkan topraklarını kana bulayan masalda geçtiği şekliyle "kızıl kıyamet"i yaratanlardır.

Şekil 3: Orijinal Masallar ile Ziya Gökalp’in Masallarının Karşılaştırılması					
“Helvacı Güzeli”		“Merd-i Salih”	“Bir Kolu Gümüş Bir Kolu Altın Kız”	“Türk’ün Tufanı”	“Kolsuz Hanım”
1.	Anonim (Halk Masalı) (mensur)	Anonim (Halk Masalı) (mensur +beyitler)	Anonim (Halk Masalı) (manzum)	Ziya Gökalp (Şair-yazar)(manzum)	Ziya Gökalp (Şair-yazar) (manzum)
2.	Masalda, kalıp ifadeler (formeller) kullanılmıştır.	Masalda, kalıp ifadeler (formeller) kullanılmıştır.	Masalda, kalıp ifadeler (formeller)kullanılmıştır.	Masalda, kalıp ifadeler (formeller)dönüştürülmüştür, yeniden yazılmıştır.	Masalda, kalıp ifadeler (formeller)dönüştürülmüştür, yeniden yazılmıştır.
3.	Baba Hicaz’a gider.	Merd-i Salih Hicaz’a gider.	Kadının kocası Hicaz’a gider.	—	Padişah Hicaz’a gider.
4.	Kahramanların isimleri yoktur. Kişiler: Baba, kız, oğlan, müezzın, bohçacı kadın, şehzade, üç çocuk ve ihtiyar helvacı.	Merd-i Salih, Merhume, Fessac isimleri vardır. Çöl bedevisi, kadı, asılacak genç, bezirgân ve şehir emirinin isimleri verilmemiştir.	Kahramanların isimleri yoktur. Kişiler: Kadın, kocası, kız, atlı, ihtiyar kadın ve şehzade.	Kahramanların isimleri yoktur. Oğuz, atsız, kolsuz kız, Turan motifleri vardır.	Kahramanların isimleri vardır. İsimler sembolik anlamı haizdir. Kişiler: Padişah, Ay, Yıldız, Gül, Reyhan, Kızıl Kral, Firenk kızı.
5.	Mektup desise/hile/aldatma aracıdır.	Bir hile aracı yoktur.	Bir hile aracı yoktur.	Bir hile aracı yoktur.	Mektup desise/hile/aldatma aracıdır.
6.	Müezzın, kızıdan vuslat ister. Kız reddeder. Müezzın iftira atar. Vezir de vuslat ister, iftira atar.	Fessac dört yalancı şahitle zina yaptı diyerek Merhume’yi recmettirir. Fessac iftira atar.	Kadın namahreme görünmez, ama kocası atlının bıraktığı taşlardan kadını namussuzlukla suçlar. Kadının kollarını keser.	Kara Han, kolsuz kızı kendine varmadı diye kollarını keser.	Ay Hanım’ın kollarını üvey anne (Firenk kızı) keser. Üvey anne (Firenk kızı), oğlu Yıldız’a aşkını açar. Yıldız reddeder.
7.	Kızın babası, oğlunu kızın başını kesmek üzere eve gönderir. Oğlan, kızın namuslu olduğunu anlar. Köpek yavrusu ile kana	Çöl bedevisinin oğlu, Merhume’den kendine ram olmasını ister. Merhume kabul etmeyince sütteki kardeşini boğazlayıp	—	—	Cellat Ay Hanım’ı öldürmez, güvercin kanı ile bulduğu gömlekleri Divan’a sunar.

	bulduğu gömleği babasına gönderir.	kanını Merhume'nin odasına bulaştırır.			
8.	Kız dağa, ormana bırakılır.	Merhume recm sonrası taşların arasından çıkar, çölde yolunu arar.	Kolları kesilen kadın, ormana bırakılır.	Oğuz, çeşme başında kolsuz kızı görür. Avda dertsiz Kara Han'ın baskınını haber verir.	Ay Hanım, celladı tarafından ormana, dağa bırakılır.
9.	Kızı ormanda şehzade bulur. Şehzade ile evlenir, üç çocuğu olur. Masalın sonunda kavuşurlar.	Merhume, çöl bedevisi ile karşılaşır. Çöl bedevinin oğlu, asılacak genç, bezirgân Merhume'ye âşık olurlar. Reddedilince iftira atarlar. Merhume kimse ile evlenmez, Merd-i Salih ile masalın sonunda kavuşur.	Kolları kesilen kadın, kocası ile yeniden evlenmez. Şehzade ile evlenir.	Kolsuz kız, Oğuz'la evlenir.	Ay Hanım (kolsuz kız), şehzade ile evlenir. Masalın sonunda kavuşurlar.
10.	Kız, oğlan kılığına girerek eski mahallesine döner.	—	—	—	—
11.	—	Merhume dua ederek kötülerden kurtulur.	Kolları kesilen kadın Allah'a dua eder, bir kolu altın bir kolu gümüş yeni kollarına kavuşur.	Oğuz, Hakk'a yalvarır. Kızın kolları yerine gelir.	Ay Hanım, çocukları Huda'ya dua ederler. Ay Hanım'ın kolları yerine gelir.
12.	Helvacıda kız çırak olarak çalışır.	Merhume, tayfsız gemi ile deniz kenarına çıkar. Şehrin emirine gemideki hazineleri verir, tapınağa çekilir.	—	—	Ay Hanım çocukları ile dua edince ortaya bir köşk çıkar. İtik bulan bu köşkte, Ay Hanım hâkimedir.
13.	Helva sohbetinde her şey açığa çıkar.	Divan'da her şey ortaya çıkar.	—	—	Altun Köşk'te her şey ortaya çıkar.
14.	Tek çözümlü beş metin halkasından oluşur.	Tek çözümlü beş metin halkasından oluşur.	Tek çözümlü beş metin halkasından oluşur.	Yedi bölümden oluşur.	On bölümden ve şerhten oluşur.

Ziya Gökalp’in eserlerinde “Turan”⁹ beş manaya gelir: 1. Coğrafi olarak Türklerin ana yurdu, Orta Asya, Ötüken vs., 2. Türk’ün fethettiği ve bir zamanlar yaşadığı yer, 3. Türklerin bağımsızlıklarına kavuşması, 4. Büyük Türk Birliği (Büyük Emel) ve 5. Cihan hâkimiyeti (Kızılelma) (Hacıeminoğlu 1979: 215-227). “Türk’ün Tufanı” masalında, “Turan” kelimesi “bağımsızlık” anlamındadır. Oğuz nasıl çıkıp hak dini için Kara Han’ı öldürüp tahta geçmişse, atsız da çıkıp gelecek, bu kara günleri bitirecektir. Menkıbenin *Câmi’ü’t-Tevârih*’teki Oğuz’un altı oğlu oluşu anılır. Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han, Deniz Han adları anılarak Türklerin daha önce ilerlediği gibi bugün de bir “atsız/Oğuz” çıkarsa ilerleneceği inancı dile getirilir. Oğuz, Kolsuz Hanım ile kendisini Âdem ile Havva’ya benzetir. İslam’ın başlangıcına atıfta bulunulur. Oğuz, tarihteki bilgilerden hareketle Türk’ün atası, dedesi büyüdür. Dede Korkut’udur.

1913’te anılan, arzulanan “yeni hayat”, Ziya Gökalp’in 1918’de yayımlanan şiir kitabının adı *Yeni Hayat*’a dönüşür. Ziya Gökalp, 30 Mayıs 1913’te yayımladığı “Ergenekon”¹⁰ adlı manzumede de benzer bir diriliş ruhunu yakalamak ister. “Ergenekon” manzumesine Ergenekon menkıbesi ilham vermiştir. Atsız beklentisi “Türk’ün Tufanı” masalındaki gibi dile getirilir. “Ergenekon” manzumesinde “börteçine” motifi öne çıkar. “Türk’ün Tufanı” masalı ise “kolsuz hanım” motifinden hareketle kurgulanır. 1913’te yayımlanan “Alageyik” masalına ise “geyik” motifi kaynaklık eder. “Alageyik” masalı için de “millî masal” (Ziya Gökalp 1989: 329) ifadesi kullanılır. Gözden geçirildiğinde 1910’lar toprak kayıplarının yaşandığı, Osmanlı İmparatorluğunda ulusçuluk hareketlerinin, isyanların hız kazandığı bir döneme tekabül eder. Bu dönemde Girit, Selanik, Makedonya, Dedeağaç gibi Balkan toprakları üzerindeki hâkimiyet kaybedilmiştir.

1913’teki Ziya Gökalp’in çağrısı “Türk’ün Tufanı” masalındaki çağrısı 1920’lerde Kuvayımilliye ruhu ile Mustafa Kemal’in kişiliğinde vücut bulur. Mustafa Kemal Atatürk’ün Trablusgarp, Çanakkale, Sakarya Savaşı’ndaki başarıları yeni bir hayatın müjdecisi olur. Öncelikle İzmir ve Edirne işgalden kurtarılarak Anadolu’nun kollarını koparmak isteyen düşmanlarına karşı gereken cevap verilir. “Kolsuz Hanım” motifi masalda, Ziya Gökalp’in Türkçülük düşüncesinin üçüncü aşaması olan Türkiyecilikle (Türkiyacılık) ile bağdaşır. Ziya Gökalp’in bütün eserlerine bakıldığında Türkçülüğün üç aşamada yorumlandığı görülür. 1. Türkiyecilik, 2. Oğuzculuk yahut Türkmencilik, 3. Turancılık (Ziya Gökalp 2007: 186-189). Turancılık ve Oğuzculuk aşamalarındaki düşüncelerin gerçek hayatta karşılığının olmaması, ulusal kimlik arayışının Kuvayi Millîye ruhu ile bütünleşmesi Ziya Gökalp’i Türkiyecilik anlayışına yöneltmiştir. Türkiyecilik ise bir üst kimlik olarak eserlerine yansır. “Kolsuz Hanım” masalında atsız (Mustafa Kemal) ortaya çıkmış, savaş alanlarında gösterdiği başarılarla halka ümit vermiştir. Adı belli olan millî kahramandan nelerin beklendiğini ise Ziya Gökalp, 1922’de yazdığı “İstida”, “İkinci İstida”, “Niçin” şiirlerinde açıkça dile getirir. “Kolsuz Hanım” masalında Yıldız İslam’ı, Ay Hanım Türkiye’yi temsil eder. Ay yıldız ise

⁹ “Turan” kelimesinin hangi manzumelerde hangi anlama geldiğine dair Necmettin Hacıeminoğlu’nun tespitleri ile manzumelerde kavramın nasıl geçtiğine dair tablo için bkz. “Düzyazılarından Hareketle Ziya Gökalp’in Manzumelerinin Tematik Tahlili” adlı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

¹⁰ bkz., Ziya Gökalp (1989) (Hazırlayan: Fevziye Abdullah Tansel) *Ziya Gökalp Külliyyatı Şiirler ve Halk Masalları I*, TTK Yayınları, s.78-83, s.337.

Türk bayrağının işaretleridir. Ziya Gökalp'in "Kolsuz Hanım" masalındaki Ay adı ise Türk mitolojisinden gelir. "Kızılma"da da "Ay" ismi kullanılır. "Ay Hanım", Yakut Türklerindeki bir Tanrıçadır. Ayızıt, Ayısıt şeklinde kaynaklarda geçmektedir. Ak Şaman da Ayısıt'ın yaz ayinini icra eder. Ayısıt, ismet sahibi kadınlara yardım eden bir ilahedir. Ayızıt'ın göğün üçüncü katında sarayı vardır. İsmet sahibi kadınları sarayına yaz ayininde götürür, ancak ismet sahibi olmayanları ise geri çevirir (Ziya Gökalp 2007: 138-141). "Kolsuz Hanım" masalında da Ay Hanım, ismetini muhafaza etmiştir. Doğal masalarda ve Ziya Gökalp'in masallarında iftira atılsa da hile ile kandırılmaya çalışılsa da kadın kahramanlar ismetlerini korumayı başarır. Masallardaki cellat yardımcı rolündedir. "Türk'ün Tufanı"nda kolsuz kıza "dertsiz", "Kolsuz Hanım"da ise Ay Hanım'a Ak Ağa ve cellat yardım eder. "Kolsuz Hanım" masalında üvey anne İngilizler, Kızıl Kral ise Yunan'dır. Padişahın ilk zevcesi ise ölen Osmanlıdır. Şerh kısmında anılmasa da imparatorluk kavramı artık ulusçuluk karşısında anlamını yitirmiş, halkçılık düşüncesi toplumları şekillendirmeye başlamıştır.

Sonuç

Ziya Gökalp, doğal masalların kurgusundan yararlanarak tarihsel zeminde yaşananları Türk kültüründen öğelerle birleştirmiştir. Ziya Gökalp, Türk edebiyatının tahris ve tehzibini halka doğru eğilmekle anlamlandırır. Masal, efsane, mit gibi öğeleri kullanarak millî mücadeleyi kendi milletinin ülküdeğerleri ve kaynakları ile yeniden yazar. Kolektif şuuru uyandırmak ister. "Türk'ün Tufanı" ve "Kolsuz Hanım" masalları, kolsuz kız motifiyle şekillendirilir. Vatanı kurtarılan bir kıza, kolları ise İzmir ve Edirne'ye benzetir. Mustafa Kemal, Anadolu'da kazandığı başarılar ile İngiliz ve Yunan ittifakını bozguna uğratmış, vatanın bağımsızlığını koruyarak millî bir kahraman olmuştur. Ziya Gökalp, "Türk'ün Tufanı" ve "Kolsuz Hanım" masallarında tehzip anlayışının bir yansıması olarak "kolsuz kız" motifine yer vermiştir. Türk halk edebiyatının kaynaklarını araştıran, masal ve manzumelerinde yeni anlamlar üreten Ziya Gökalp, eserleriyle kendinden sonraki şairlere de örnek olmak istemiştir. Ziya Gökalp'in eserleri okunurken toplumsal panorama daima onun masalları, manzumeleri ile koşut okunmalı, kronoloji göz ardı edilmemelidir. Ziya Gökalp'in hâlâ okunuyor olması, yüzyılı aşan bir süreçte eserleri üzerine hâlâ inceleme yapılmasının nedeni ise Türkiye'nin kuruluşunda fikir bakımından etkili olmasıdır. Yeniden yazma eyleminde Ziya Gökalp'e yol gösteren öge, kolektif şuuru anlamak ve anlatmaktır. 1910'larda yaşanan gelişmeleri Türk kültüründeki atsız umudu ile yorumlayan Ziya Gökalp, 1920'lerde ise kurtuluşu Mustafa Kemal'in kahramanlığında bulmuştur. Turan algısı şeniyet sahasında ise Türkiyecilik ile vücut bulmuştur. "Türk'ün Tufanı"nda "Turan" bağımsızlık anlamına gelirken "Kolsuz Hanım" masalında Türkçülük, Türkiyecilik ile tanımlanmıştır. Masalarda geçen motifler, çağdaş metinlerde yeniden dönüştürülerek kullanılabilir. Masallardaki kurguyu tarihsel zeminde yeniden yazan Ziya Gökalp, masallardaki motiflere de yeni anlamlar yüklemiştir. Motiflerin kültürlere göre devingenliğini yansıtmıştır.

Kaynakça

- Alangu, Tahir (hızl.) (1990). *Billur Köşk*. İstanbul: Afa.
- Çobanoğlu, Özkul (2018). “Motif ve Tip Kavramları Üzerine Bir Görüşme”, Görüşmeyi yapan: Hafize Şahin, 3 Aralık, HÜ Türk Halkbilimi Bölümü.
- Eberhard, Wolfram-Pertev Naili Boratav (1953). *Typen Türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden.
- Ercilasun, Bilge (2013). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit*, İstanbul: Dergâh.
- Filizok, Rıza (1991). *Ziya Gökalp’in Edebî Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesiri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (1979). “Ziya Gökalp’te Turan Fikri”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 23, s. 215-227.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2002). *Yaban*, İstanbul: İletişim.
- Kutlu, Şemsettin (hızl.) (?). *Tûtînâme*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Propp, Vladimir (2001). *Masalın Biçimbilimi*. Mehmet Rifat, Sema Rifat (Çev.), İstanbul: Om.
- Sakaoğlu, Saim (2009). “Masalların Oluşumu Üzerine Farklı Bir Yaklaşım”, *Millî Folklor*, S. 84, s.13-17.
- Sakaoğlu, Saim (2012). *Masal Araştırmaları*, Ankara: Akçağ.
- Sever, Mustafa (2007). “Ziya Gökâl p Masallarında Tipler”, *Millî Folklor*, S.74, s.30-33.
- Şahin, Veysel (2013). “Halide Edip Adıvar’ın ‘Yeni Turan’ Romanını Yeniden Anlam(landır)a”, *Erdem*, S.64, s.103-122.
- Türkeş Günay, Umay (2011). *Elazığ Masalları*, Ankara: Akçağ.
- Thompson, Stith (1946). *The Folktale*, New York: Dryden.
- (http://folkmasa.org/yashpeh/The_Folktale.pdf Erişim tarihi: 05.12.2018).
- Thompson, Stith (1946). *Motif Index of Folk-Literature*, 1955-1958 (Bloomington, Published on the Internet, 2016).
- Ziya Gökalp. “Türk’ün Tufanı”, *Çocuk Dünyası* (1. yıl, numara: 12, 30 Mayıs 1329/ 12 Haziran 1913).
- Ziya Gökalp. “Kolsuz Hanım”, *Küçük Mecmua*, (1. yıl, numara: 5, 8 Zilkade1340/ 3 Temmuz 1338/ 3 Temmuz 1922, s. 11-19.
- Ziya Gökalp. (1989). *Ziya Gökalp Külliyyatı-I Şiirler ve Halk Masalları*. Fevziye Abdullah Tansel (hızl.), Ankara: TTK.
- Ziya Gökalp. (2007). *Ziya Gökalp Kitapları 1*, İstanbul: YKY.

Web kaynakları

- İngilizce-Almanca tip başlıkları: <https://www.pitt.edu/~dash/grimmtales.html> (Erişim tarihi: 28 Kasım 2018)

Hafize ŞAHİN

TDK *Tarama Sözlüğü*:

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama